

169

DESEMBRE
2012

OBAMA, TAN A PROP I TAN LLUNY D'AMÈRICA LLATINA

Anna Ayuso, Investigadora principal, CIDOB

Quan el 2009 Barack Obama va assumir el seu primer mandat presidencial en plena crisi econ3mica, va encarnar una icona d'esperança de canvi que va traspasar fronteres i Am3rica Llatina no en va ser una excepció. No obstant aix3, heretava una relaci3 malmesa i fragmentada; va carregar amb una motxilla de greuges despr3s de d3cades d'intervencionisme unilateral, militarisme i imposici3 de condicionalitats d'ajustos econ3mics que van condemnar a la recessi3 a Am3rica Llatina durant la d3cada de purga del deute extern en els 80's. La sortint administraci3 Bush, despr3s de fracassar el seu intent de creaci3 de l'Àrea de Lliure Comerç de les Am3riques (ALCA) va adoptar una polític a maniquea d'amics (Mèxic, Col3mbia, Xile, Perú i la major part d'Am3rica Central) i enemics (Cuba, Nicaragua i la Sud-am3rica bolivariana), que va alimentar un creixent distanciament, fregant l'antagonisme, per part de la nova esquerra llatinoamericana.

Estats Units ha perdut poder tou d'atracci3, al mateix temps que les avui emergents pot3ncies regionals qüestionen l'exercici del poder dur i amb aix3 la seva presència militar. L'obstinaci3 nord-americana en atiar la batalla contra el narcotràfic manu militari sumat a la globalitzaci3 de la guerra contra el terrorisme van augmentar els recels i, en aquell moment, van comportar un d3ficit d'atenci3 a Llatinoam3rica que va afavorir l'autonomia de la regi3. L'aparici3 de nous socis extraregionals (particularment a Àsia Pacífic, per3 també a l'Àfrica) i el sorgiment d'un nou regionalisme denominat post-hegem3nic, que es va estendre des de Sud-am3rica (UNASUR, ALBA) cap a Am3rica Llatina Carib (CELAC), han anat desplaçant el lideratge d'Estats Units en l'hemisferi i erosionant el rol de l'Organitzaci3 d'Estats Americans (OEA) en mat3ria de Seguretat i Cooperaci3.

En el seu quatre anys de mandat Obama no ha aconseguit millorar substancialment la influència dels Estats Units a la regi3. Tampoc li ha dedicat molta atenci3. En la seva primera campanya presidencial Obama va crear la plataforma "New Partnership for the Am3ricas" per renovar les relacions, no obstant aix3, com a president va trigar dos anys a realitzar la primera i única gira per Llatinoam3rica visitant tres països; el primer, Brasil, avui convertit en actor global i líder regional, amb el qual estan condemnats a entendre's. Els altres

dos van ser Xile, país soci i història d'èxit, i El Salvador, país en transició i relat d'esperança. Va evitar països conflictius, però els discursos de conciliació per passar pàgina i de mà estesa per a noves aliances no van quallar i van confirmar que Estats Units no aconsegueix articular una relació fructífera amb el conjunt de la regió. La Cimera de les Amèriques de 2012 a Cartagena d'Índies va acabar sense declaració final i amb visions oposades respecte a Cuba, la lluita contra el narcotràfic i la seguretat regional.

La relació d'Estats Units amb Mèxic té singularitat pròpia per la creixent simbiosi econòmica i social, però al mateix temps és un termòmetre del compromís amb la regió. Amb més de 50 milions d'habitants d'origen llatí a Estats Units, 32 d'ells mexicans i la meitat en situació irregular, la reforma migratòria és un assumpte de política interna que ha adquirit rellevància després de les eleccions a causa de la influència del vot llatí. Malgrat les promeses incomplertes del primer mandat, la població llatina es va bolcar en la candidatura d'Obama i els països d'origen demanen solucions. La intransigència del partit republicà va bloquejar iniciatives prèvies, però el revés electoral ha despertat veus crítiques que obren una finestra d'oportunitat per solucionar un drama humà que recorre Mesoamèrica.

Igual d'apressant és la inseguretat, i particularment les conseqüències de la batalla contra el narcotràfic que ha elevat els índexs de criminalitat a taxes històriques. La majoria de països d'Amèrica Llatina qüestionen la ineficàcia de les polítiques repressives patrocinades per Estats Units i assenyalen al gran mercat de consum d'estupefaents del nord i a la desregulació del comerç d'armes com a principals causes de desestabilització regional. Estats Units repeteix el mantra de la responsabilitat compartida però es nega a modificar polítiques d'efectes nocius a la regió per pressions de lobbies interns (amb paradoxes com la legalització de la marihuana a Colorado mentre es manté el prohibicionisme en clau regional). Si Obama segueix oferint aliances de més del mateix però amb menys recursos, no arribarà lluny.

En el plànol comercial la falta d'avanços és inapel·lable. No s'han obert noves negociacions mentre que acords com el de Colòmbia i Panamà, signats el 2006, van estar bloquejats fins a 2011. La crisi a Estats Units i els seus efectes globals ha revitalitzat les mesures proteccionistes a tot el continent i ha retret la inversió directa. Tots miren al Pacífic per abraçar el dinamisme asiàtic com a taula de salvació. En l'agenda queden a més temes com la política monetària, l'explotació dels recursos energètics, el canvi climàtic i la gran vulnerabilitat davant dels desastres naturals (en evidència una vegada més amb l'huracà Sandy) i els Dret Humans. Són assumptes globals que requereixen d'un enfocament regional, però no hi ha consens.

La falta d'avanços dóna arguments als que sostenen que, en política exterior, no afecten els canvis d'inquilí a la Casa Blanca i l'agenda regional d'Estats Units és pur interès nacional determinat per les majories parlamentàries. Canvien les formes i paraules, però el fons és el mateix. Els tímids gestos en la relació amb Cuba mentre es manté l'embargament són un exemple llegit també en clau nacional. Obama passa de puntetes sobre els assumptes conflictius i busca acords bilaterals per defensar l'interès nacional. Això evita confrontacions però té un cost, la pèrdua de lideratge regional i la decadència del sistema interamericà de cooperació de l'OEA, desplaçat per altres fòrums regionals. Les polítiques regionals s'han globalitzat; la regió s'ha obert al món i té nous aliats.

El balanç de la política d'Obama cap a Llatinoamèrica no pot ser complaent; el mapa d'acords comercials estancat, el seu lideratge contestat, una institucionalitat hemisfèrica afeblida i marginada, un creixent rebuig a la seva presència militar i un qüestionament del seu compromís amb la pau i la seguretat són

símptomes d'una gran desafecció per part dels seus veïns. Però Estats Units i Llatinoamèrica estan massa a prop per ignorar-se, el futur segueix entrelaçat, encara que ja sense tuteles hegemòniques. Els espais de l'Atlàntic i del Pacífic, ara compartits, poden donar lloc a noves aliances en el futur pròxim.